

“Väikesed keeled” ja nende õpetamine – probleemid ja lahendused saksa keele näitel

Ettekanne Eesti Võõrkeeleõpetajate Liidu ümarlaul
3. detsembril 2011

Haridusalastes kirjutistes nimetatakse saksa keelt viimasel ajal mõnikord väikeseks keeleks, mis paneb selle teemaga lähemalt seotud inimesed kulme kergitama, sest ligi 100 miljoni emakeelena kõnelejaga on saksa keel teglikult Euroopa Liidu suurim keel. Eesti hariduse kontekstis on aga saksa keel tõesti muutumas väikeseks keeleks, sest õppijate arv on viimasel aastatel tugevalt langenud. Kui me 2004/2005 õppeaastal võisime uhked olla selle üle, et saksa keelt õppis üle 35 tuhande õpilase, siis nüüdseks on neid alles jäänud vähem kui 20000, mis teeb umbes 14 % õppijate koguarvust. Statistikaga tutvudes teeb eriti murelikuks, et suur osa neist õpib saksa keelt C-keelena, mis reaalsuses tähendab vaid algaja keeleoskuse tasemele jõudmist. See omakorda paneb muretsema kõiki saksa keelega seotud inimesi, sest ühe väikerahva jaoks on nii kultuuriliselt kui ka majanduslikult oluline EL kõige suurema keele oskajate arv. Eriti, kuna see keel on ka EL suurima majandusjõu keel, millel on ajalooliselt olnud suur mõju meie kultuurile. Raske on ette kujutada näiteks eesti ajaloo õppimist, kui arhiivides olevate saksakeelsete dokumentidega pole keeleoskuse puudumisel midagi peale hakata. Keeleoskuseeta inimesele jäävad suletuks nii saksakeelsete riikide tööturg kui ka seal asuvad ülikoolid, kus õppimine on tasuta.

Mis siis on tinginud sellised muutused keeleõppijate arvus? Ühelt poolt kindlasti õpilaste arvu vähenemine, teisalt inglise keele pealetung kõigis eluvaldkondades. Inglise keel on tänapäeval vaieldamatult väga oluline, kuid võõrkeelte õpetamise eesmärgiks peaks olema iseseisva keelekasutaja taseme saavutamine mitmes võõrkeeles. Kuna esimese ja teise keele valikul mängib olulist rolli lapsevanema otsus, siis õpetatakse enamuses koolides esimese keelena inglise keelt. Vanemad soovivad oma lastele loomulikult parimat, kuid ei ole tihti teadlikud ohust, mis sellise valikuga kaasneb. Õpetajad on täheldanud õpilaste vähest motivatsiooni teiste võõrkeelte omandamiseks, kui esimene võõrkeel on inglise keel. Õpilasel tekib tihti arusaam, et inglise keelt osates teisi võõrkeeli ei vajata. Samas on inglise keel muutunud juba nõ baasoskuseks nagu näiteks arvutioskus, mida eeldatakse kõigilt ja iga järgmise võõrkeele oskamine on tulevikus tööturul vaieldamatu pluss. (Englisch ein Muss, Deutsch ein Plus). Vanemad kardavad, et laps ei saa inglise keelt, mis on nii oluline, selgeks, kui ei alusta sellega juba 3. klassis või veelgi varem. Võõrkeeleõpetajad aga teavad, et inglise keele omandamiseks kulub märgatavalt vähem aega, kui mõne teise keele jaoks, sest passiivne inglise keele oskus on lastel tihti tänu televisioonile, arvutile ning muusikale juba algklassides olemas ja motivatsioon inglise keelt õppida on neil õpilastel, kes esimese keelena midagi muud on õppinud, endiselt väga suur. Seega oleks kasulik alustada koolis just nimelt mõne teise keelega, nagu ütleb ka Eesti võõrkeelte strateegia 2009 – 2015 rakenduskava aastateks 2009 – 2011. Paraku ei ole see tegelikkuses rakendunud.

Saksa keele madalseisu sattumisele on kaasa aidanud ka vene keele õppijate arvu kasv – kui teise võõrkeelna õpitakse vene keelt, siis jäävad saksa keelele vaid valikaine tunnid gümnaasiumis. Meie seltsi liikmetelt olen saanud tihti tagasisidet, et koolides ei avata rahapuudusel saksa keele rühmi, kui selleks soovi avaldanud õpilasi on vähe. Kooliti on rühma täituvuse normid loomulikult erinevad, kuid vaid raha või kooli juhtkonna isiklike eelistuste põhjal otsustamine võtab võimaluse saksa keelt õppida neilt lastelt, kes seda tõesti sooviksid. Võib-olla oleks vaja määrust, mitme soovija korral peaks koolis keelerühma avama? Mäletame veel nõukogude ajast, et tihti tehti klass lihtsalt pooleks ja õpetati siis vastavalt inglise või saksa keelt. Sellise jagamise plussiks oli kindlasti keelerühma optimaalne suurus, mida tuleks ka tänapäeval arvestada. Kui klassi suurus on 24 õpilast, siis keeletunnis oleks kindlasti mõttekas väiksem õpilaste arv. Eriti algajate keeleõppes on oluline just suuline töö ning õige

häälduse kujundamine. Selleks peab laps saama väga palju rääkida ja samas ka tagasisidet õpetajalt. Kujutagem ette näiteks 3. klassi last, kes enda kohta mõne lihtsa lause ütlemiseks peaks kõigepealt ära kuulama 23 kaaslase lühitutvustuse. Selline õppimine ei oleks ilmselt ei efektiivne ega motiveeriv.

Karuteene teistele võõrkeelte on teinud ka nn eliitkoolid, kuhu võetakse vastu vaid A-inglise ja B-vene keele õppijaid. Nii on teistsuguse keelte järjestusega õpilastel raskusi sobiva kooli leidmisel näiteks Tallinnas, kus on alles jäänud vaid mõned üksikud koolid A-saksa keelega ja isegi B- keelega võib tekkida raskusi.

Tihti ei võeta pensionile jäänud või koolist lahkunud õpetaja asemel uut saksa keele õpetajat, sest koormus väike. Vaid umbes pooltes üldhariduslikest koolidest õpetatakse veel saksa keelt. Nende arv võib seoses koolireformiga veelgi langeda, sest väiksemates põhikoolides võib saksa keele õpetaja koht üldse kaduda. Kui B-keele õpetaja koormus ühe klassikomplekti korral on 14 tundi nädalas, siis tuleb teha valik kas vene või saksa keele õpetaja kasuks ja seega jääb õpilastel taas ära valikuvõimalus. Paremas seisus on koolid, mille õpetajad on kvalifitseeritud mitmes aines. Julgen väita, et saksa keele õpetajad on innovatiivsed ja kasutavad õpilaste motiveerimiseks õppetöös uusi IKT lahendusi, osalevad õpilastega rahvusvahelistes projektides ja konkurssidel. Tänu erinevatele stipendiumitele on neil väga head võimalused erialaseks enesetäiendamiseks saksa keelt kõnelevates riikides. Nad on kursis uute õppematerjalide ja meetoditega. Siiski on paljud diplomeeritud saksa keele õpetajad hetkel sunnitud põhiliselt hoopis inglise keele tunde andma.

Kuigi võõrkeelte strateegia näeb ette, et kolme ja enamast võõrkeelt oskavate gümnaasiumilõpetajate arv kasvab, oleme me hetkel seisus, kus varitseb oht, et suur osa koolilõpetajatest valdab vaid inglise keelt. Uus riiklik õppekava näeb kohustuslike keeletundide arvuna ette vaid 5 kursust B1 sihttasemel keelt ja 5 kursust B2 sihttasemel keelt kogu gümnaasiumi jooksul. Sellele lisanduksid siis kohustuslikud valikained vastavalt valitud suunale (4 või 2 kursust) ning valikained sõltuvalt kooli õppekavast ja õppesuunast. C-keel kuulub valikainete hulka ja ei ole kõigile kohustuslik. Kooliti on keeletundide arv erinev, siiski on selge, et näiteks reaalsuuna valinud õpilased saavad keeletundide asemel juurde reaalseid, kuid kohustuslik riigieksam võõrkeeles tuleb aastal 2014 sooritada kõigil gümnaasiumilõpetajatel. RÕK-i tunnijaotusplaan on ilmselgelt koostatud arvestusega, et esimene keel on inglise keel ja selle omandamiseks ei kulu nii palju tunde, seega saavutatakse B2 tase vähema kursuste arvuga. See seab raskesse seisu teiste keelte õpetajad, aga ka inglise keele õpetajad pole nii väikese tundide arvuga rahul.

Õpilane võib RÕK-i järgi otsustada, mis keelt ja millisel sihttasemel ta gümnaasiumis õppida soovib, aga siiani puudub selgus, mis tasemel tuleb võõrkeele riigieksam või kas seda on võimalik sooritada nii B1 kui B2 tasemel nii inglise, saksa, vene kui prantsuse keeles.

Mida võiks teha, et saavutada meie koolides keeleline paljusus? Ühelt poolt oleks vaja toetada väiksemate keelerühmade avamist, et anda nii võimalus ka nn väikestele keeltele. Teiselt poolt võiks kehtestada keeleõpperühmadele maksimumsuuruse, on see siis 12, 14 või 16 õpilast, seda tuleks veel läbi rääkida. Üldsust tuleb teavitada lisaks inglise keelele ka teiste keelte valdamise olulisusest. Kindlasti peaks olema võimalus sooritada kohustuslikku võõrkeele eksamit nii inglise, saksa, vene kui prantsuse keeles vastavalt valitud sihttasemele (B1 või B2). Teiste võõrkeelte kadumine võõrkeeleeksamite hulgast annaks vale signaali, justkui poleks teised keeled olulised. Keelelise paljususe toetuseks võiks viia 3. võõrkeele õppe sisse juba põhikooli või muuta see kõigile gümnaasiumiõpilastele kohustuslikuks. Kindlasti on palju asju võimalik ära teha kooli õppekava kaudu ja seda on mõnel pool ka tehtud, kuid keeleõpetajad vajavad nende eesmärkide saavutamiseks kindlasti ka ministeeriumi tuge.

Signe Ilmjärv

Eesti Saksa Keele Õpetajate Seltsi juhatuse esimees